

ЦРНОГОРАЦ.

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

БРОЈ 21.

На Цетињу, у Суботу 12. Јунија. 1871.

ГОДИНА I.

ЦРНОГОРАЦ излази један пут недељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по год. 3; четврт год. ф. 1. 50. н.; — За СРБИЈУ год. ф. 7; по год. ф. 3. 50. н.; четврт ф. 1. 75. н. — За све друге земље год. ф. 8; по год. ф. 4; четврт год. ф. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Дописи, предмети и све наручбине шљу се уредништу на Цетиње преко Г. Петра Рамадановића у Котору.

ТУРСКА И ЗАПАДНЕ СИЛЕ.

Има једна појава у политичкоме свијету доста важна, а на први, површни поглед и врло чудновата, којој у пошљедње вријеме сво јевропско новинарство највећу пажњу поклања. То је руско-турско пријатељство. Русија — вјечити противник ислама и Турска — стари дивљашанин крста и слободе хришћанске — и сада пријатељи — коме се неће при тој свакидашњој помисли учинити то пријатељство чудно, врло чудно! Због тога је и било свакојака нагађања у тој ствари, и на корист Турске и на штету Русије и обратно и на пропаст источнијех хришћана. Русији се приписивало чак и издајство њене напљедне мисије, издајство угњетенијех хришћана на истоку. Но сва та тумачења руско-турскога пријатељства, рекли би, да се ни издалека не приближују правој истини, него су смишљено удешена према дотичнијем интересима.

Бечка „Нова слободна преса“ дала нам је довољно доказа за то. У једноме чланку своме, у који није могла више смјестити неистине, насилно изопаченијех факта и напошљетку подлости и безобразлука, говори о поменутоме пријатељству руско-турском, које је настало последице лондонске конференције. И с каквом намјером? Да докаже и покаже свијету, да су јевропске силе са тилерискијем кабинетом на челу, биле постојани непријатељи Турској, да су оне систематично подкопавале Турску, држећи је непрестано у шкрипу, и давајући све то већу слободу народима у Турској. „Н. сл. Преса“ толико је дрска, да прије свега Наполеона, а за тимјем Инглешку и Аустрију окривљује због тога, што су се они ни мање ни више, него баш завјерили, да постепено упропасте Турску. Наполеон, Аустрија, Инглешка у завјери против Турске, — је ли то не чувено! Гријешни хришћани у Турској радоваху се у своме незнању што је Наполеон пао, но сада када чују за мудрост бечкога листа, пролиће зацјело горке сузе жалости за драгим Наполеоном!

О будућности Турске може мислити свако како хоће, вели исти лист, али се не може захтјевати од једне државе, „која је још пуна животне снаге и најспособнија за развитака“ (!), да се сама преда на милост и немилост. И јевропска дипломатија а особито западне силе могу о њој мислити како им је воља, али Турску не могу присилити да дијели мишљење онијех, који налазе у своме интересу да Турску осуде на смрт.

Према овако топлому заузимању не може Турска бити неблагодарна и уредниче Пресин може с поуздањем очекивати османлиски орден с бриљантима, ако непадне у дио ономе, коме он служи.

Нама је мало стало до тога што тај лист бечета било у чије му драго име, и што вели да је јевропска дипломатија учинила подпомагањем (!) петроградскијех захтјевања у промјени парискога уговора што се тиче првога мора, да се морала прелити и онако препуна чаша турскога стрпљења, те је Турска била принуђена да се бади Русији у наручје. Али докази, којима се он служи, да увјери свакога, да су јевропске силе доста биле постојани непријатељи

Турске све од г. 1856, од када су је примале у своје друштво, побуђују нас да озбиљно одговоримо томе познатом органу.

Главна је мисао пресинота чланка, да је понашање јевропскијех сила према парискоме уговору увијек од дана парискога уговора па све до данас, било у очевидној противности, па из тога изводи да је са свијем природно, што је порта промјенула своју политику. Та противност јевропске дипломатије напрема Турској у пркос парискога уговора а у корист (!) источнијех хришћана састоји се по лукавој промисли Пресиној у томе, што су велике силе у свијема приликама врло благо (!) поступале са Румунијом, Црном Гором, Србијом и Грчком, очевидно на штету Турске, коју су на против имали по париском уговору заштићавати!

Тек што је париски уговор утврђен, вели „Н. сл. Пр.“, усталоше подунавске кнежевине, да се сасвијем отргну од порте. И мјесто да се већ утврђени уговор одржи, састаде се конференција великијех сила и потврди све оно што је већ у Букарешту свршено и против протеста портинога. На скоро за тимјем, вели даље, подиже се Црна Гора против авторитета портинога, и захтјеваше раширење границе. Шта је Црна Гора хтјела, то није никоме никаква тајна. И мјесто да се та „разбојничка држава“ опомене на мир, бјеше са свију страна подстицана на устанак и подпомагана с оружјем и с другијема средствима. А када је порти пошло за руком да украти Црну Гору, велике силе спречише Турску да неучини с њом што је наумила, јер је и Црна Гора међу онијема, које су јевропске силе узеле под своју заштиту. Тако од рјечи до рјечи разбојнички напада „Н. сл. Пр.“ на Црну Гору, па онда прелази на Србију, за коју каже како се противила турској посади, и дошто је своје кнезове њеког убила, њеког прогнала, захтјеваше отворено, да се укљони из земље турска посада. Париски уговор изрично ујемчава порти право посаде, али то није сметало јевропској варљивој политици, да порту из почетка наговором а последице и пријетњом принуди, да напусти своје лијепо право у Србији.

Нечисти боље тај цивилизаторски лист ни Грчку. О њој вели, како кој се једнога дана прохтјело да одузме Турској Македонију и Тесалију, те је рад тога устројила многе „разбојничке чете.“ Уздајући се у познату попустљивост јевропске политике, објаве Грци порти рат, и свакоме је познато, како је организован устанак на Криту, како би се и то острво сјединило с Грчком. И мјесто да се протестовало против тога „разбојничког“ поскупљања Грчке и да јој се енергично стало на пут, како би се насилни устанак у своме почетку угушио, нотписачи парискога уговора вањли су, да Грчка на пошљедку не захтјева ништа неправдо, и оне исто силе, које су принудиле султана, да повуче посаду из Србије, навалише и опет на њега, да и Крит уступи. Бадава је Турска доказивала шкодљивост таквога поступања, бадава је захтјевала, да се бар јавно не подстиче „разбојничка“ политика грчка, и да оставе ствар њој, па ће она брзо свршити с Грцима. И Турска се морала двије године вући клипка с Грчком, док је најпошље одржала своје право. На пошљедку долази „Преса“

и на Мисир. Вицекраљ мисирски понео се и покушавао је озбиљно да збаци са себе господарство турско па да буде самосталан. Па и Мисир, као и Црна Гора и Грчка и Србија и Румунија, бјеше потпомаган из Париза, Лондона па и из самога Беча. И тако заузимање јевропске дипломатије за народе у турском јарму и такво непријатељство великијех сила према Турској учинило је, да је порта дошла до тога убјеђења, да јој се ваља отрести тих непријатеља и опријатељити се с Русијом!

И то што смо навели из поменутога чланка било би доста да свако увиди, колико неистине, колико подлости лежи у њему. Неистина је све оно, што вели за борбу источнијех народа, а подлост је безпримјерна, што њихову ријетко пожртвовање, њихову племениту борбу за слободу назива разбојништвом. „Н. слободна преса“ ужива доста велику слободу, када смје још и то изустити, да је јевропска дипломатија као „непријатељ турски“ помогла источнијем Хришћанима, да дођу до њека успјеха. Је ли Црној Гори помогла дипломатија, или је она своје стјене и своју златну слободу у њима одбранила и одржала нечувенијем јунаштво синова својијех и толиком племенитом крвљу њиховом, проливеном у небројенијем бојевима? Је ли за Србије дипломатија јевропска макла посаду турску или готовост народа српскога да се и зарати, ако Турска не ухтеје на лијеп начин? Није Турској из непријатељства претила јевропска дипломатија, него баш напротив, из пријатељства, јер се бојала и сама, да Србија не зарати и да не букне сав исток, па би онда Турска могла изгубити много више, него што је посада у градовима српскијема. Па не стоји ли то исто и за Грчку и за Мисир? Мали Крит борио се пуне двије године против све силе турске, и зар онолика проливена јуначка крв не би имала боља рода, да није било дипломатије и зар одважни вицекраљ мисирски не би одавно свршио са султаном, да се јевропска дипломатија није увијек умјешала у корист Турске?

Да пије било утицања великијех сила, Турска оваква, каква је, била би већ одавно међу мртвима. Но оне су увијек не само помогле Турској, да се угуше поједини устанци, него су још умјеле подијелити снагу источнијех Хришћана. Плеткама, пријетњама, објехањима и са свијема сретствима, с којима се дипломатија служи, она је знала удесити, да никада не дође до општа устанка, који би Турску сахранио, она је знала Србију задржати када је Грчка устала, знала је Грчку умирити, када би се Србија покренула, знала је свијема руке везати, када је Црна Гора у крви огрезала. То је то непријатељство великијех сила, али не према Турској, него према бједнијем јевропскијем робовима на истоку.

И „Н. сл. Пр.“ још има образа, да вице на народе, који у данашњем вијеку носе ропство, с којим се само средњи вијек могао поносити, и има образа да црногорско и грчко војевања за слободу зове разбојништвом! А да како се онда зову наши западњачки ратови, које врло ријетко носе на својој застави „Слободу“, него се воде стотине хиљада људи на клинцу за којекавје рачуне властољубиве и дишавице? „За крст часни и слободу злат-

пу,“ за ту узвишену идеју борисмо се ми — па који ту свету борбу разбојничтвом назива, гори је од најгорег Азијата, и ако га „озарава“ сенка лажне цивилизације!

Са презирањем остављамо те срамне заштитнике „пунонадежне“ Турске у њиховом нечистом послу! —

Што смо рекли за одпошај великих сила према Турској, и народа који стећу под њезињим оковима, то се може исто рећи и у ствари пријомскога питања. Нијесу велике силе потпомогале захтјевање Русије због тога, што би желеле распад Турске, као што вели „Н. сл. Пр.“ него само због тога, што им у часу када је Француска пала, а осињена Немачка ступила у отворено пријатељство с Русијом није подносило, да, и саме немоћне, са немоћном Турском устану против Русије, јер су знали да би тада исток букнуо, па Турску са свијем сажегао и њих многе опрљиво. И за то су пристајући уз Русију наваливали на султана, да попусти захтјевање Русије. Из тога мирољубива попуштања турског са свијем природно настао је мирољубиви одношај између Русије и Турске и могућно да је Турска, то ћемо допустити, налазила више сигурности за себе у пријатељству с Русијом, него у досадањем вјечито занетом стању и немогућној заштити јевропске дипломатије, немогућној за то, што су народи у Турској израли из овијех педена, у које је их увила год. 1856.

Друго је питање, колико ће трајати ово добро споразумљење између Петрограда и Цариграда? То пита и сама „Преса“ и сумња се у трајашност његову, јер вели, „руска политика умје врло добро да се користи својим успјесима.“ Осим тога читали смо баш у пошљедњем „П. Лојду“ један телеграм из Цариграда, у којем се вели, да је Porta јако узнемирена вијешћу, коју је добио „Левант Хералд“, да Русија тајно потпомогла савез између Грчке и вицекраља мисирског. Наравно ми не узимамо још ову вијест за готов новац, ама немогућна није, и она, ако ништа више, може бар то показати, шта све може па и скорим настати из овога пријатељства рускога са Турском.

Не налазимо да нам је потребно удупштати се у нагађања могућнијих пошљедица овога пријатељског одношаја руско-турскога. На оно што ће бити, нећемо на сваки начин дуго чевати.

На пошљеду што можемо рећи, то је, да смо потпуно увјерени, да за нас не може бити ни најмање опасности од овога пријатељства, као што би нас радо хтјели о противном увјерити наши притворни пријатељи. Народима па истоку

догрдило је ово ропско стање, народи па истоку сити су високе дипломатске заштите, нити се могу више изранити мрвицама са дипломатскога стола. Па тежећи за потпуном слободом својом и за уједињењем свијем по народности својој, они ће с Турском свршити игру до краја много спокојније, него што су то до сада могли. Наравно да се онда положај и улога Русије мијења, како — то ћемо видети, али да заједничка с Турском не може бити, о томе је сваки најдубље увјерен. Хоће ли то бити прије или „тек онда, кад се панславској Русији прохтје, да баца рукавицу Немачкој,“ о томе нека „Н. сл. Пр.“ и даље мисли.

НОВИ ХРВАТСКИ САБОР И МАЂАРИ ПРЕД — ФЕДЕРАЦИЈОМ.

Савити или пребити, то је нова ситуација. По познатом Раух-Андрашијевом изравњању, по којем је Хрватска имала вјечито остати у „јединоспасавајућој унији,“ састоји се хрватски земаљски сабор из 56 посланика и 57 феудални вирилни гласова. Зашто краљевски окружни начелници, названи жупани, и многи ситни богаташи столицу и гласа у сабору толико исто имају, колико и 20 или 30.000 хиљада људи, који плаћају порез и дају војнике, то се може протумачити само братством нове и слободне ере „мађар-орсага.“ Народна је странка укљонила ту парламентарну ономалију, по Мађари су је опет увели, да би лакше могли показати пред Јевропом своју слободоумност и државничку мудрост. Пошто такође либерални и овлашћени „ријечки Мађари“ своја два посланика неће више да бирају, јер дојални барон Раух није више бан, то се своди број посланика од 67 на 65.

И тако од 65 свршени избора 51 припада умјереној Штросмајер-Мразићеву народној странци, 12 мађарској владиној странци, и 2 „странци права“ која неће ни Аустрију ни Угарску него само Хрватску, као народну државу и краљевину са својим краљем. И овијех 12 апостола владине странке биће по свој прилици у корист јачијех ако не баш десетковани, а оно јако умањени. Биће умањени просто због тога, што су од тих 12 само десет чиновници. И они су изабрани, што су бирачима морали свечано обрети, да ће захтјевати ревизију „изравњања.“ Осим тога изгубила је влада два вирилна гласа, јер су министар гроф Пејачевић и велики жупан Милавац изабрани. А поврх свега тога, четири ће се избора морати уништити, јер су власници при изборима поступали врло незаконито, а пониште ли се њихови избори, онда нема изгледа, да ће наново бити изабрани. За заоставше чиновнике на жалост постоји начело нове слободне ере: Кома је Бог већину и владу дао, томе је предао и безсвестне чиновнике (уније)!

Од 57 вирилни гласова припадају народној странци најмање 7. Од те 57 слободне госпде у највећем цијелу и опасности уније под Раухом

споменике па пијаци разрушили су. И опу поноситу статују пред индустријском палатом разрушили су они. Обје једнаке палате, које испуњаваху лијепу јелисејску страну пијаче „Слога“ бјеху још сачуване, но пожар им се брзо приближаваше. Палата поморскога министарства бјеше у великој опасности, од пламена и жари министарства финансије, које иза онога као Везув избациваше усяјају масу лаве од карте. Одмах иза тога лежаше разорена галерија тијерскога врта, разваљена барикада на гвозденој капији и лице тијервија у диму. Ваздух бјеше пун дима и загушљиве паре. Небо бјеше чисто и вјетар доста јак, али опет за то бјесмо, као у некој густој смрдљивој магли. При томе вјетар је непрестано доносио цијеле облаке гара.

И обје оне красне бистијерне јако су оштећене. Топовска зрна излупала су их и оставил па бронзанијем сликама црвене биљеге, које изгледају као крваве ране. На једној бистијерни одбивена је са свијем она група ђеце и лежи на земљи. Но при свем томе обје бистијерне и онај драгонјени обелиск на сред пијаче још су онајбоље сачувани. Од статуја, које представљају француске вароши, двије су оштећене.

И слика група коња над гвозденом капијом тијерског врта такође је оштећена. Тако исто стубови и галерије које окружавају пијачу и стубови од фењера разорени су скоро са свијем. Ово опустошење учињено је жестоком топов-

долазило је највише 20—28. Но сада, када највише чланова буде, неће сабор имати више од 80 гласова.

И тако ће умјерена народна странка расплагати са 55—58 против 20—30 гласова. У најгорем случају и врло ријетко може имати 40—45. али то је тешко претпоставити. По унионистичком саборском изборном реду уређено је, да сабор тек са 63 гласа може доносити закључке. Но пошто се дође до горкога искуства, да не законито изравњање неби могло бити примљено са толико гласова, утврди се, да сабор са 43 гласа може закључке доносити. С тим су Мађари дали народњацима опасно оружје у руке.

Господа Мађари и уставовјерни Мађарони тјеше се, да ће народњаци нешто немогућно и прећерано захтјевати, па да ће се сабор распустити и они тако опет до власти доћи. Но умјерена народна странка, а особито вође њихове Штросмајер и Мразић јемче за то, да им је сва утјеха напрасно и па срамоту. Мађарони заборављају, да су они прије 3 године само због тога продрили, што су обећали, да ће заступати чланак 42. од г. 1862. што су обећали бирачима, да Ријеку неће напустити а тако исто ни Границу ни Далмацију. Они су све обећавали, ама ништа нијесу одржали. Уз то још дадоше Рауха са лошкјем пољем и лимито сољу, дадоше Зичија за намјесника ријечког и једнога ховидског капелана за архиепископа у Загребу. И то је још све увелично неодбрањено и неиспуњено онога, што је утврђено у „поштеноме изравњању,“ као што га називају. И сада је устама народна странка за оно, што Мађарони обећаше, а не изпунеше. Неухтјену ли Мађари то, онда је на сваки начин Штросмајер-Мразићева странка посљедња у Хрватској, која има и уважења и која хоће поштеп савез са Угарском. Млађи параштај неће хтјети ни да зна за унију, коју она претставља као народну несрећу и срамоту. Г. 1844 Мађари нехтјеше признати хрватско муниципално право и равноправност хрватскога језика у звању и школи. И г. 1845 дође већ до крвава сукоба и тадањи мађароски бан Раух, назван Халер, морао је ноћу побјећи. Од то доба није била далека г. 1848. Што није тако што снашло и бившега бана Рауха и архиепископа Михаиловића и намјесника Зичија, нетреба да захваљују толико повијем околностима, колико умјереној народној странци, која се бори само на законитом земљишту и са законитим средствима, и што тежи за пријодцијем и историјским правима народнијем.

Ако се сабор распустити, као што влада пријети, онда је постарано већ и за „хрватску декларацију“ и спремно је за све и за само опсадно стање. Опозиција ће радити дошљедно умјерено и постојано па ма борба трајала до г. 1888, ако ће „мађар-орсаг своју хиљадогодишњицу“ славити. Ту скоро рече „Пешти напло,“ да је боље и унију са Хрватском баталити, него Ријеку и хрватско приморје напустити Хрватима. Но ни у Хрватској нема те страње, која не би рекла тако исто одлучно: „Боље напустити и срећу уније, него Мађарима издати

ском ватром версаљске војске. Трагови од различнијех бомби налазе се на сваком кораку. Сена, која додирује пијачу, проноси непрестано различне ствари и лешине.

Матрози са пожарницима трудше се, да савладају пожар, но све зајуд. У тој опасности стараху се сви, да само спасу оне двије палате. И оне би изгорјеле, да небјеше енергичнога старога вратара. У палати царскијех мобила, па којој као и на осталијема бјеше написано: „народно добро,“ отворили су за вријеме борбе официри ђенерал-штаба своју гостионицу. Кажу, да су се ту у одајама пред сами пад барикада још частили и да су жене комунаца као матрози наоружани са ножевима, присуствовале. А када су чули, да је војска барикаде обила, рекше староме вратару, који им се показивао врло услужан, да отвори врата од подрума, јер хоће да западе петрољу. Вратар отрчи у подрум и брзо затвори велика врата и наваља на њих један велики пан, па онда кришом побјеже махајући бијелом марамом на војнике, који се приближаваху. Када је дошао до њих, рече им шта се спрема и војници удвоје кораке и не само што спасу палату, него и ухвате више официра при столу и одмах их изведу и стрељају. Таквијех догађаја препуна је историја ове шестодневне сокачке борбе.

Полазећи из пијаче „Слога“ морам вам још приповједити о смрти Делеклиза, који је био човек особита духа и поштења и упрavo душа

ПОДЛИСТАК.

ШЕТЊА ПО ПАРИЗУ.

II.

Никада нећу заборавити онај утисак, који је оставила у мени пијача „Слога“ 13. пр. м. Бјеше 10 ура у јутру, када сам тамо дошао, и још су се на њој видели сви знаци тридневне борбе. На постој и раскопаној пијачи виде се свуда у насколо сама гаршита и развалине. Дим се дизаше још по свијема улицама, а о разваљене статује и зграде спотичаше се човјек на сваком кораку.

С лијеве стране поред велике јелисејске улице стоји пространа индустријска палата. У њезињим околним вртovima разапели су комуници своје шторе под које су смјестили рањенике. У некијем павилонима лежаху рањене женскиње, а на срједи у великој просторији чуваше се оружје и муниција. Све што је било с те стране на згради од стакла, бјеше попуцано. Као најјачи град, тако су ту зрна падала. Зид бјеше као и кров и прозори сав прорештан од зрна версаљске војске. Прави плусак пушчанијех и топовскијех зрна падаше баш у врт, на саме рањенике, који су се с великом муком измакли па противну страну. Топови версаљске војске, ако је истина, јер је ту много мртвијех остало, чували су ту болницу, али

Ријеку и народно приморје. Да Раух и Беденовић нијесу ништа предузимали против закона и аутономије Хрватске, само издање Ријеке и приморја учинило би их ненароднијема и немогућнијема.

Ко тражи још неку „клерикалну“ странку у земљи и у сабору, тај показује, да непознаје земљу.

Тако исто праведно пребације мађарскијем државницима у „Југословенскијем новинама“ барон Хеленбах, који је иначе Мађарин, да не знају ни то, да Хрвати и Срби истина имају двије азбуке, као Немци, два имена, као Јевреји, и два вјерозакона, као Немци и Мађари, али при свем том, да су један народ, да имају један језик, једну књижевност. Загреб, Биоград, Сарајево, Цетиње, Котор, Задар, Ријека и Нови Сад, све их веже један језик. За то Сава не може бити народу кинезки ѕид, тако исто као Немцима Мајна. Мађари треба да знају, да се овој хрватској побједи при изборима радује 6 милијона јужнијех Словена и 6 милијона словачко-румунске опозиције, шта више да ту побједу сматрају као своју сопствену. Наполеонове дипломате рачунаху на неслогу између „баденског, виртембершког, баварског, саксонског, хановеранског и хеског народа,“ и љуго се преварише у Немачкој због толикијех „различнијех народа.“ Та би иста несрећа могла снаћи и Мађаре, те поштоваоце и савезнике бившега императора, јер и они још једнако налазе мноштво народа: хрватски, словенски, српски, бошњачки, далматински народ.... („Реформа.“)

ДОПИСИ.

Из ПЈЕВАЉА, 6. Јунија. — Много би ми милије било, да вам могу већ један пут јавити: ево смо устали на поге јуначке, да стресемо са себе несносни јарам турски, да се боримо док можемо, па што Бог да и срећа јуначка! Но на велику жалост нашу нема од тога ништа, јер ми стојимо на миру као јагањци, а Турци као вуци непрестано кољу. И тако вам јављам и јављаћу можда још дуго (Нећете ако Бог да! У.), само о неправди и великоме злуду, који носимо и који све већи постоје у надији пјеваљској, а и по цијелој Херцеговини. Ево ћу вам опет јавити за неке жалосне догађаје.

Васо Робовић пође из Пјеваља у Језера. Идући путем са два Турчина Левера дочекају га Лидићи Турци у Краљевој гори, те га двије пушке грдно обраде. Хтјели су га и посјећи, него је Васа вазда био ваљан на оружју, те их од себе онако рањен јуначки одбије, али ће тешко од те ране пребољети. Ово се догодило баш под Бараулом, ће цандарци царски сједи и из тога се може виђети, како они царске поданице бране и чувају. Данас крвници слободно по чаршији ходају и по чади путнике разбијају. Не само те четовође него и сваки Колашинац на поге устао пак зашли по кућама јаднијех Хришћана, те сјеку, убијају, краду и свако зло раде, они по селима а Пјеваљци по вароши нашој.

устанка. И највећи противници комунаца који немају доста погрдњијех израза против комуне, изрично признају Делеклизу особити карактер.

Пошто су устаници изгубили утврђења и барикаде на пијаци „Слога“ и пошто је прогутао пламен тиљерије и друге палате, одмараше се Делеклиз на пијаци, ће је највећа касарна париска, касарна принца Јевђевија. Мноштво булевар и широкијех улица излазе на ту пијаци, које је по своме положају и због оне врло јаке касарне, природна позиција. Касарна, очевидно подигнута зарад извјесни промијена у пријестолници, морала се на сваки начин држати. Но војска је узимала једну барикаду за другом. Са три стране падала су овђе зрна као вјеша. Сваки корак у побочнијем улицама бјеше смртно опасан.

Делеклиз прикупљаше нове чете комунаца код касарне и шиљаше их одатле бастили. Борба бјеше неједнака и све слабија. Комуници у забуни, јер војске версаљске врао много бјеше. Заман се трудио Делеклиз да их одржи у реду. Свака вијест о новоме нападају војске на једно од утврђењих мјеста, довођаше комунице у све већу забуну. Бадања је шиљао Делеклиз најбољу војку на оно мјесто, па и сами женски баталијон, који се неустрашив показао. Све жене у томе баталијону бјеху у црном руху, игасити тиролски пешари њихови имађаху црне пантљике (флор) у насколо. Већина бјеше у потпуној униформи, т. ј. мушке аљине, црне, широке пас весама и краткој пушци. Но бјеше их доста

Салибег кајмакам и меџдиси на то главу неосврћу, него шта више у апсе затворају људе, који се бране на својој муци. Несме се дакле овђе нико бранити ни давију чинити, него само трпати.

Да видите, да ово нијесу ријетки догађаји ево ћу вам јавити шта се догодило овога пазара у Краљевој гору. Ту су биле наше кириције препоћиле. Турци преко ноћ привуку се ватри и убију на мртво Николу Абазовића и Мишу Шамшадлу сломе ногу до кољена, а други Турци одведу петеро коња дробњачкијех. Наши донесу обојицу на носила до па заглавак и ми посласмо до тридесет друга да донесу Мишу, а онога су мртва изнијели у вреда.

А да Бога ми ово трпати пећемо, нити можемо сваки дан носит мртве и рањене на носила и да нас бију као говеда, но ђемо их светит док нас има још живијех. Ђе сте браћо, који сте у злу и који сте у добру, је ли вас зло обхрвало или вас је добро успавало, те не видите више бједу нашу и нехајете више, за нас невољнике!

Из ХЕРЦЕГОВИНЕ, 4. Јуна. — У Моћевцу у мали хришћанској у 7 сати по турски ноћу дођу четири Турчина испод Пећа, међу којијема је био један стари Рамо Јакуновић те отворе врата на једној кући и уђу у нутра с том намјером, на убију Садика јусбашу цандарског и да му узму новце. Будући је Садикова кућа међу хришћанскијем, то се зна ко би га платио. Но Бог хтједо тако да сачува 30 кућа хришћанскијех, Садик их опазе. Турци ударе на њега снажно, а он као војник врљенко се бранио, док му и слуга у помоћ дође. Старога Рама ухвати за врат и добро га забиљежи и рани га по глави. Она три побјегну, а Рамо, како га је Садик ухватио за гуњ, остави му гуњ у руке и нагне бјегати, но Садик га опет ухвати за џемадан. Рамо не жалехи рита остави џемадан и капу и чарапу и опанак и тако обраћен побјегне. Садика у јутру јави у ђуну, но Турци Пјеваљани одговоре му да су власи били и да су га они хтјели убити, али Садика им одговори, да су Турци и да их одма траже, јер ако нећете, рекао им је, јавићу одма дзелету, И тако на срамоту преморани наше светлије нијесу морали дуго тражити, јер су знали двојицу, те их доведу и у пранге окују, а другу двојицу нијесу могли ухватити, јер нијесу хтјели. А да су могли како то на Србе патоварити, они би их одмах ухватили па се не би ни у Видину зауставили.

Сада нека види народ наш онаке намјере нашијех Турава, каква зла сами чине, па их још на нама искаљују. Ако буде каква испита и суда у овој ствари, јавићу вам.

17. Маја о. г. у један сат ноћу овдашњи трговац Миле Шећер пође кући из гувана у Моћевац. Када је био на ћуцији између Гувана и Моћевца потресе га два Турчина, син Мулемина Софтића и брат Смаил Ефендије Чебанћа, који су оба у царској служби. Како ноћ они ти пож и пушке за појас, ца ће кога Србина стигну, ту га и утуку. Тако ти и нашега Мила потресе и сваку му кост пребију и отму му новце, које

и у женскијем хаљинама. Напријед је ишла једна сува жена и носила је црвену заставу. Жене и ако не бјеху баш све младе, изгледаху све као момци. Најодважније бјеху оне најстарије, а за тимем ђевојке од 15 година.

У четвртак је ударила војска на касарну принца Јевђевија. Комуници се повукосе. Неколико одважнијех борише се још дуго. Повлачише се од једне барикаде до друге, које је војска версаљска заузимала неку лакше, неку теже. Комуници су свуда, ће су пролазили, палили, но ни мало мању штету није чинила војска са бомбама.

Делеклиз гледао је међутим да се утврди на булевару Волтер. Број његове војске бјеше све мањи, али они који су остали бјеху готови умријети са својим честитијем вођом. У то очајничко вријеме бјеху у Рокетовој тамници затворени јемци поубијани. Тавница се падаше између пијаци Волтер и лашеског гробља. Како су устаници изгубили бастилску пијаци и што су више били сузбијани, за заробљене је настајала све већа опасност. Војска версаљска није штедила ни једнога комуница, и то је усташе јако разгњевило. И скоро у исто вријеме, када су усташе стрјељали заробљене, међу којијема је био и митроволит париски, пао је на једној од пошљедњијех барикада и Делеклиз. Бадања су га његови вјерни одвраћали да напусти барикаду, која је била већ изгубљена. Делеклиз није хтјео. Видно је да је све пропало, на је хтјео да погине. Он

је као трговац са собом носио, око 50 дуката, и ту га оставе пола мртва. Ту је лежао 4 сата, докле налегне неки поштени човјек и однесе га дома. И данас болује и Бог зна хоће ли остати. Тако вам он сиромаш илати и главом и новцем.

И из тога можете виђети, какав је живот наш и овђе и свуђ, ће је Србин под Турчином. Сваки Турчин господари, а нама ни одкуда помоћи. Да ли ће се Богу ражаланити, да уклони наше злудњаре невјернике и богохулнике!

Ту опет недавно у Пјеваљима пола сата по акшаму пође из чаршије дома Димитрије Смаљунић. Од Кособе 5 минути сретну га три Турчина један из Пјеваља Аллагаћ, два испод Пећа Асан Јакуновић и Дервиш Ајановић, и отму му 100 гроша, које је био сиромаш са великом муком скупио за порез, а више није ни имао. И кад му узеше ту сиротињу запријетеше му строго, да никоме неказује, ако мисли који дан живити.

И тако Димитрије пође, а налегне за њим Милован Цупара и Оквић, и њих Турци дочекају и Милована на мртво убију, а и Оквића ране, који и данас болује и неће жив остати. Био је баш пазарни дан. Народ је ишао путем, и за њима је ишао Сава Боровић и Никола Милић и Ристо Дуловић и још неки поштени Хришћани, који су пушке чули и када напријед, нађу их изгинуте и понесу их на траг у Пјеваље и јаве суду. Суд пак одмах њих позавора говорећи им: ви знате ко их је побио, а може бити да су се и сами убили као пјани власи, а они сиромаш нијесу ни имали пушака. Наш Сава са дружином буде 15 дана под строгим затвором, а зликовце праве и не тражише, те сељаци долази и молди и једва пуста Саву и дружину, а Сали бег, наш кајмакам, који би Србина за 50 драма кафе објесио, објешао да ће зликовце тражити, али да сада не може, јер је барјам. Данас свак зна те зликовце и они слободно ходају по чаршији, а кајмакам и меџдиси знали су и они дан, али они говоре, када Србин погине: „бир ћопах екск,“ удри Мујо вла у нашему курану пише: С влахом једи и пи 40 година, па му с овијем чаклом главу разби, онда си аманет свеца Мухамеда извршио и имаш куда у џенет.

Ето како су Турци фанатизовани и како нас сматрају као животињу и каква права ми уживамо код њих. Па докле ћемо све ово трпати?

У ТРСТУ, 2. Јуна. — Док вам ове редке пишем, грмљавина топова 101 метак означавала долазак грчког краља Ђорђа у овдашње пристаниште. Чудно је то како се времена и с њим околности мијењају. Баш је седамдесет година, како је овђе у Трету Грк Ферџи о ђешпој будућности своје потлачене домовине сања, и на јавним мјестима говорио: да ће скорпја грчка слобода васкрснути и од нечовјечних се Турава избавити; у оно вријеме мало се која држава, као што их и данас има — на међународна права обзира — на захтјевања Турске аустријска влада ухвати Ригу Ферџи и преда га наши Биоградском. Да је данас Рига Ферџи жив, те да својим очима види, како та Аустрија једин-

је остао пошљедњи на барикади и ту је погинуо. Он је био у обичном грађанском одјелу. И ако је био војени министар комуне, опет није никад обличио униформу. Није је ни имао. Носио је увијек угасити хаљине, и испод капута црвену пантљику комуне. Носио је сабљу и револвер. Он је иза барикаде управљао са својом четом, а у који се мах показао изнад барикаде, погодише га двије пушке. На то војска јурне и када је прешла барикада, спази старца око 60 година у грађанском руху — Делеклиза — ће паде мртв на земљу. Оба су га зрна погодила у прса. Делеклиз лежаше између камења. Војници га не познаваху, они нијесу ни знали, да су убили душу устава и највећег јунака њихова. Тек задњи војници познадоше га и уклонише на страцу. Код њега нијесу ништа нашли осим један рачун администрације листа његова и једну упутницу од 900 франака, осим тога један сат, цени пожић и неке кључеве.

Срћу Делеклиза изгубили су усташе сву наду. Сретнији су изгинули, а остали — неколико хиљада, бјеху заробљени и већном стрелани, особито официри.

Тако је Делеклиз јуначки дотрајао свршетак борбе и јуначки је погинуо. Смрт на барикадама бјеше му милаја, него да га стрелају они, који се вратише из срамнога ролотва прускога, да покажу јунаштво над браћом својом, када негоаху над непријатељем отачбине.

ског краља са 101 метак из топова поздравља и како му се његова јелинска застава на његову параброду вије, то би с царом Давидом зајева: „Бог мој ти јеси, који твориш чудеса.“ Овдашња грчка населбина најмилија је од Лојдова друштва посебни параброд те је на двадесет миља далеко краљу с војничком свирком на сусрет изашла. Кад је краљ у пристаниште на својој брзопловки, „Амфитрите“ стигао то га је овдашњи губернатор са још њеким војничким частницима, као и остали грађански чланови поздравно. Краљ је на параброду преноћио, и сутрадан у грчку цркву сврнуо, и после кратког богослуженија, у Мирамор отишао. У вече био је у позоришту, а сутра рано наставио свој пут у Беч.

„Црногорац“ као и све остале новине цуне су јада и негова, како наша браћа у Босни, Херцеговини, Старој Србији и братској Бугарској страдају, а ваш „Црногорац“ подвикнује „спасавало се.“ Вјерујте да је крајње време да се браћа избављају, иначе не заслужујемо да име Србина носимо. Ми још непрестано на запад и Јевропу ударамо и апелујемо, као да је запад и Јевропа свему кривац, што наша браћа још робују. Западна и Јевропа више нема и слобода наше браће зависи од њих самих, као и од нас, а сваки је лудак који мисли, да ће запад и Јевропа икада нама припомаћи, да до нашег уједињења и слободе дођемо; шта више запад и Јевропа све ће начине употребљавати, да ми и надаље у нашем ништављу останемо. „Само слога Србина спасава“ та pjesма већ је одавно одјевана, и то је српски Бог; а који Србин у другога Бога вјерује, тај се у највећој заблуди наводи. За то прегнимо дје је времена, и уложимо сву снагу за опште благо за ослобођење и уједињење српског народа; а во у братску слогу неће, нека га још већма притисне косовска клетва.

Из Скадра телеграфички „Вандедеру“ да устанак у Албанији још није угушен, и да су се Миридити у околици скадарској побунили. У колико је то истина, још се право не зна, али на сваки начин ви ће те тамо о свему боље знати, јер се то у нашем сусједству догађа.

Овђе се образовало ново друштво за парабродство, и зваће се „Адрија.“ У истом учествују онајвише Славјани, нарочито Срби из Которског залива. Да је среће и памети било — то би Славјани на Јадранском мору већ одавно ту мисао покренути морали; али док се они њему научили, то други кесу напунише и добра мјеста заузеше.

Кретања међу овдашњим и околним словенима све поживље бива. Свијест народња јако се буди, и вјерујте да трстански и околни славени јако напредују. Лист „Приморац“ подиже свој глас проти неправди што се славенском свијету у околици трстанској односећи се на повачење (рекултацију) чини. „Приморац“ показује да Трст који више житељства него ли околица броји, мање војника него ли околица даје, за то позива своје саочевенике да се тој неправди на пут стане, и да је вријеме да се од своје хрће отресе, и на своју се Кривошињску браћу угледају, јер и у њиховим грудима исто славјанско срце куца, и у жилама иста славјанска крв тече.

Чули сте да је у Марибору уредник „славенског народа“, ваљани Славјанин г. Томшић умро: овђе му купе прилоге за споменик.

Овђе излази на хрватском језику сваки мјесец по два броја мали лист, који се „наша слога“ зове. Исти лист стоји 2 ф. на годину, а за сељака само 40 нов., пише врло лијепо и поучљиво, и има већ до 3000 предплатника онајвише сељака из Крањске и Истрије.

М. — п. Из СРИЈЕМА, 25. Маја. — Вама је већ знамо које из нашијех, које из странијех листова, да се је овђе око избора за земаљску скупштину сјасет припрема од стране наше владе чинило. Тешко је, претешко, онђе гђе влада и народ нијесу једно. Влада од своје стране чинише све могуће да би себи извојштила побједу код избора, на поред свијех могућих јој средстава што имахаше у руци она је за чудо пропала, заједно са својим кандидатима. — Узмите да до сада народна странка од 67 посланика саборских, већ преко педесет броји; то су бројеви који јадно стање наше владе амо означајују.

У нашем лијепој Срвијему, тој прастарој постојбини српског народа, на реду бјеху јуче избори, те вам баш већ даваске хоћу да речем како су исти обављени.

Владини кандидати у шест срезовах и једној вароши са свијем пропадоше. — У свијех шест срезова изабрани су људи из народне странке на и у једној вароши, дакле свуден осим вароши Вуковара, у којој помоћу изрода мадарона и јевреја бјеше са 13 гласова владин кандидат претежнији. — Сријем наш као увијек отликовао се, народ већином српки у њему живећи показа и овога пута да се при збиљи шала не може збивати. — Не бјеше то мали пораз на противницима, већ голем — преголем, дочим владини кандидати тек да задобише десетину што ли више гласова, и то од самјех званичника, а народни кандидати китише се и дичише се са бројевима све на стотине и више.

Побједа је како у цјелој троејници народом српско-хрватскијем, тако и у Сријему постигнута. Што ће ова дојакосња мањиска влада са њених помамних слугу да на даље чини, — идемо да видимо; но држимо да оваком већ до данас учињеном побједом, све се на боље окренути мора.

Још вам могу кавати, да је из свијех мјеста ће се избори обављаше, г. дру Милетићу телеграмом поздравље пиљано, и јављено му да су свуда изабрани људи из народне странке које је и он препоручивао. При сви избори трајао је диван ред и големо одушевљење, а радост је са тако големе побјезде и даваске неописана. Да је овака побједа извојштена ваља уписати у заслугу као што горе рекох г. Милетићу и осталијем многијем свијестнијем родољубима особито братској слози „Хришћанима и Кршћанима.“ Наше свештенство на и качоличко, па тако и народ све бјеше уједињено, да се није гледало је ли срез српки а кандидат не Србин, или да је срез католички а кандидат Србин, — све је то грађено на темељу братске слоге и споразумљења, па тако сретно постигосмо циље. — Дј Боже да та зачета сагса свога корена на даље ухвати и уздржи, те тако дубоко се ухвати да ју нико и никад више не узмогне уздрмати, а још мање потријести. — Ове нећење долази у Сријем високопросвештени владика Штросмајер. —

Вјести из нашијех и туђијех земаља.

У Француској је мир, у Паризу је „повраћен ред.“ И Француска би се могла брзо подићи, да се већ неистиче страх од новијех немира. У паризу је „влада реда“ потукла скоро све социјалисте, али их има још много у другијем великијем варошима. Има их милиона. Они су страховито узбуђени грозном смрћу својијех парижкијех другова. Ужасна строгост владина породиће у њима мржњу, освету. И већ јављају из Париза, да су по свијема Ђошковица освануле ове прокламације: „Слобода, једнакост! У име напретка и човјечности ми протестујемо против варварства сабљашког (владиног). Ми изјављујемо, да ћемо нашу поубијану браћу осветити.“ Подписан је „одбор осветника.“ Колико је озбиљности у овоме показаће прва прилика, а то ће бити скоро. Француској предстоји сад да ријешити: хоће ли републику или монархију, и онда, какву монархију: бурбонско-орлеанску или бонапартистичку? Већина народне скупштине је за монархију. Између Бурбонаца, Орлеанаца и Бонапартиста опет постоји жестока завада. Монархисте су као крље. Раде и дан и ноћ. Но ни републиканци им се неће тако лако маћи с пута. Овај се хаос мора разчистити, и то — борбом, можда страховатом борбом. И онај час, вада једна од овихјех странака ухте да постане господар Француској; те пролије опет грађанску крв, појави ће се опет и социјалисте, да наставе борбу и да свете „своје поубијане парижке другове.“

Ето тако жадостан изглед има Француска, а до тога ју је довела Тјерова влада и скупштина.

— Њемци из Ческе послали су једну депутацију у Берлин да присуствује на слави њемачке побјезде. Ческе вође хоће опет за то, да пошљу једну депутацију која ће поздравити рускога цара у Емсу.

БИЉЕШКЕ.

Савјетник статистичког одјелења при министарству угарском Драгутин Хелати објелоданио је ових дана успјех најновијег народнописа у Угарској краљевини. Земљиште праве Угарске запрема по његову рачуну 3727,67 четвороуглих аустријанских миља; Хрватска са Славенијом

334,58; Сењска Ријека 0,34; а војена граница 583; и тако свеколико земљиште припадајуће угарској круни (изузимајући Далмацију) запрема 5600,44 миља. Житељство пак саставља укупни број од 15,417,327 душа. У погледу цркви одгојња, нијесу најповољнији резултати. У Угарској има 4,687,714 (изнад шесте године), који не знаду ни читати ни писати; у Трансилванији 1,382,175; у Хрватској и Славонији 682,507; на Ријеци 8241; у војничкој граници 655,866; дакле у свој краљевини има 7,416,503 да не знаду ни читати ни писати; у Трансилванији онда би допадоа 51 по сто на Угарску, 78 по сто на Трансилванију, 35 по сто на Ријеку, 84 по сто на Хрватску и Славонију. Број олично повређење чешади врло је ужасан.

У свијем споменутијем предјелима броји се 18,180 слијенаца, 19,504 глухо-њемјех, 13,175 лудијех и 18,351 кластијех и сакатијех. При свем том све речене земље, немају по један цигли завод за одгојење глухо-њеме чешади, један цигли за луде, а нивава завода за буљале и богаље. Односно на занимање 5,064,753 особе забављају се производом простогара; 646,964 прометом; 133,582 трговином; 177,241 особа спада у интелегенцију; 80,680 међу посједнике добара, 1,143,075 међу слуге, а што је најгоре 2,951,227, који су већ прегурани четрнајесту годину узраста, немају нивава занимања.

Ево ово је стање земаља припадајућих круни св. Стефана, у којима бјесни Мадари дајући себи тон завојевача, држе да срећније ни могућније земље нема над њихов маџарорсаг.

КЊИЖЕВНОСТ.

— У Биограду у државној печатњи штампано је „објашњење грађанскога законика о јемству §§ 827 — 846 од Ђорђа Павловића,“ прегледала и одобрила школска комисија. Има 160 страна, средње осмине, повез мек и стаје 6 гроша.

— У истој штампарији изишла је „Историја Педагогије“ написао М. Ђ. Милићевић, прегледала и одобрила школска комисија. Има 566 страна, средње осмине, повез мек, стаје 9 гроша, а добити се може у главној српској књижари у Биограду.

— Јован Похар покреће у Букарешту нов лист под именом „Југославија,“ који ће тежити духовном и политичком јединству јужнијех Словена. Годишња цијена 7 флор. Претплата се шаље штампарији Ал. Андрића.

ЈАВАН ИЗВЈЕШТАЈ.

19. Цркви коришккој у призренској нахији 1 облачење старо и 1 јеванђеље старо.

20. Манастиру жеочком у призренској нахији, једно облачење ново и 100 гр. мојијех.

21. Једној цркви једно облачење свештеничко везено, ново, 1 путир сребрни и позлаћен с принада.

22. Цркви радомирској 1 облачење свешт. ново, преко стојана Гале, трговца скопљанског.

23. Цркви прилепској преко валуђера Костандија Дечанца 1 облачење ново.

24. Цркви галанској 1 ново облачење.

25. Школи Ђаковачкој 180 гроша мојијех.

26. Школу у Пећи купио сам од своје сопствености за 300 дес. дуката (18.300 гр.) од Косте Поповића. За поправку школе и за купе дао сам 2460 гр., за поправку учитељске собе 540 гр. Кад смо хтјели школу изнова градити дао сам за материјал 4000 гр. Прогле тога за поправку исте школе преко г. Саве, учитеља 600 гр. Преко учитеља Паје Поповића, дао сам за поправку исте 1320 гр. глобе, поради школе 700 гр., за бакарни мангал дао сам у женској школи у Пећи 180, за купе и оправку 210 гр. преко учитељеке.

27. Тимотију, учитеља који је учио јавно у Дечанима, дао сам мојијех сопственијех нована за 3 године једном 20 дес. дук., а други пут 1250 гр., кад су га истјерали из Дечана, а ништа му нијесу хтјели дати.

28. Скадарској општини дао сам по захтевању њеном, а по налогу г. консула руског, који је тада био у Скадру, 200 напољана, јер су почели бити градити цркву, па им је недостајало. Они се обавезаше плаћати интерес манастиру Дечанима, које су они и чинили, 10 по 100, и за три године исплатише и главницу и интерес. Ове сам новце скупио у Русији.